

ليکوال: جواد نصيمي

داستان څه دی او څنگه ليکل کېږي؟

ژباړن:

صالح محمد صالح

Ketabton.com

۱۳۸۲ ل کال

ډالی:

زما د هېواد کیسه لیکوالو ته، چې هیله ده د ټولني له هرې برخې څخه سوژې د کیسې په بڼه راونغاړي.

صالح

داستان څه دی او څنگه لیکل کېږي؟

داستان، یو ادبي ژانر دی، چې له ډېر پخوا څخه انسان ورته پام کېږي او د بشر پر ژوند او فکر یې ژور اغېز اچولی دی. انسانانو په هره دوره کې د خپلو ارمانونو او هیلو د خپراوي لپاره، د هنري داستانونو جوړښت ته لاس غزولی او اوس هم ورسره مل دی، چې په دې توګه خپل فکرونه په نامستقیم ډول نورو ته ورسوي.

د دې مقولې د ارزښت په برخه کې په دیني سرچینو، په ځانګړې توګه د خدای په کلام کې له زیاتو داستان ډوله نکلونو سره مخ کېږو، چې پر ځانګړنو او جوړښتونو یې خبرې کول، زیات وخت ته اړتیا لري.

له شک پرته، د اسلامي او انقلابي موخو خپرول او پراختیا، له ټولو هنري قالبونو، په ځانګړې توګه له داستان څخه ګټه اخیستنې ته اړتیا لري.

ځکه چې زموږ د عقیدې او ایډیال دښمن هم هڅه کوي، له هرې وسیلې څخه په کار اخیستو، یا هم له بېلابېلو هنري قالبونو څخه په ګټه اخیستو سره د انساني، فطري او دیني فکرونو، دغه راز د اسلامي ارزښتونو په له منځه وړلو کې ترې کار واخلي.

پر همدې بنسټ، کله چې د نړۍ داستاني ادبیاتو ته کتنه کوو، الحادي او غرب ځپلې اندېښنې او خپلې هم په کې له ورايه کتای شو. دا مهال، چې موږ د خپل لیدلوري له مخې، ځانګیز او هدف لرونکي هنري ارزښتونه نه نفی کوو، په دې باور یو چې که ښکلی قالب او سمه منځپانګه (محتوا) په یوه هنري اډانه کې راڅرګنده شي، نو دغه هنري مطلب په اغېزناک ډول پیام اخیستونکو ته لېږدېدلی دی.

نو، د داستان ژور اغېز، اهمیت او ارزښت ته په پام سره، د دغه هنري قالب جذابیت او اړتیا، د ارمان او ایمان پایښت ګڼل کېږي.

له همدې کبله، موږ هم په دې هیله یو چې د پاک خدای په مرسته، د داستان په اړه ځینې مهمې برخې مطرح کړو، چې د داستان په اړه مو ځینې سرلیکونه او نیولیکونه خپلو لوستونکو ته ټاکلي، چې دلته به وړاندې شي.

په دې بحث کې راغلي توکي، هغه څه چې باید وي، نه دي. بلکې یوازې یو بڅرکی ګڼل کېږي چې پراختیا او بشپړتیا یې د داستان په ځوانو مینه والو پورې اړه لري.

ښایي دا بحث یوازې د یوې شمعې یوه وړه وړانګه وګڼو، چې د مینه والو په زړونو کې د مینې او لېوالتیا د راپارونې په موخه، د لمر پرلوري د لار پرانیستنې لپاره بله شوې وي.

د بېلابېلو دليلونو له مخې، هڅه کوو د داستان د عناصرو په اړه بېلابېل سرليکونه ولرو. د دغو توکو راتپولونه او لا پراختيا د مينه والو او لوستونکو دنده ده... په دې هيله چې دا وړه ټولگه د پلټونکو په لاسونو کې د يوه بل مثال په څېر وي، چې پرمخ پرته لار ورته روښانه کړي.

د خدای په امان

جواد نعيمي _ مشهد

1370 ل کال _ پسرلی

د داستان ځینې تعریفونه

مور، دلته د داستان اصطلاح په عامه مانا تر غور لاندې نیسو او پر هغو تعریفونو هم کتنه کوو، چې د هغه په اړه رامنځته شوي دي. مور پوهېږو چې داستان په لومړي گام کې د انسان له احساس سره تړاو لري. د خوند او تفریح پر رامنځته کولو سربېره د نورو کسانو له تجربو څخه هم د گټه اخیستنې په برخه کې مرسته کوي.

نو له عیني انځوریز داستان څخه تعبیر، له ژوند څخه د لیکوال برداشت اود هغې هڅې څرگندونه ده، چې فکرونه او عواطف تر اغېزې لاندې راولي.

بل تعریف: د یو لړ رښتینو پېښو ټولگه گڼل کېږي، چې په ژوندي ډول له جزئیاتو سره یوځای بیان شوی وي، چې لوستونکي یا اورېدونکي هم هغه مجسم کړای شي.

جوزف شپیلی، د نړۍ د ادبي اصطلاحاتو په فرهنگ کې لیکي: د داستان تعریف داسې راغلی دی:

“داستان د پېښو د گزارش او روایت لپاره یوه عامه اصطلاح ده. په داستاني ادبیاتو کې داستان نندارې او د یوه هدف لپاره د دوو متضادو ډلو ترمنځ لانجو او هڅو ته وايي.”

فاسټر په “د رمان جنې” نومي کتاب کې داستان د وخت له اوږدوالي سره سم د پېښو بیان ته وايي. دی د بېلگې په توگه تر سهارنۍ وروسته غرمۍ (د غرمې ډوډۍ) او تر دوشنبې وروسته سه شنبه، دغه راز تر مړینې وروسته تباهي یادوي...

هغه وړاندې زیاتوي: “داستان په حقیقت کې تر ټولو ساده او حقیر ادبي ارگانیسم ته وايي. خو یو بل څه چې په “رمان” نومي پېچلي ارگانیسم کې هم شته، هغه یو گډ لامل دی، چې په داستان کې هم موندل کېږي.”

ځینې داسې داستانونه هم شته، چې د وخت ترتیب په کې نه مراعاتېږي. خو بیا هم د “وخت” عنصر د پېښې په څېر په داستان کې خپل ځای لري.

د (داستان: تعریفونه، اوزارونه او توکي) نومي کتاب لیکوال د داستان تعریف داسې کوي:

“داستان هه منثور هنري اثر ته وايي، چې تر تاریخي ارزښت وړاندې د لیکوال د خپل نوبت، تخیل او هنر زېږنده وي. داستان د تاریخ پر بنسټ رښتینی وي، یا یې هم د تخیل له ځواک څخه سرچینه اخیستې وي. په هر حال یې غوره صفت دا دی، چې د لوستونکي د روحاني خوند لپاره ولیکل شي او لږ دې د پوهونې لپاره.

په بله مانا، داستان په لومړي گام کې د لوستونکي له زړه، احساساتو او عواطفو سره مل کېږي او په دویم گام کې د هغه له پوهې او استدلال له ځواک سره.

استادانه داستان، لوستونکی اړ باسي، چې غور وکړي، خو د ټولو داستانونو موخه دا ده چې لوستونکو ته د حس کولو امکان ورکړي.“

په دې تعريف کې څو ټکي د ځنډ وړ دي، د منثور هنري اثر توري دا څرگندوي چې لومړی داستان يو هنري شکل دی. دويم دا چې هر منثور اثر داستان نه گڼل کېږي. موږ پوهېږو چې تاريخي، فلسفي او ټولنيز اثار، دغه راز يونليکونه، ژوندليکونه او نورې ليکنې، ان ادبي ټوټې هم کېدی شي ځانگړی جذابيت او نورې هنري ځانگړنې ولري. خو بيا هم په لومړي گام کې د انسان له احساساتو او عواطفو سره نه مل کېږي. بلکې د هغه پر پوهې او د استدلال پر ځواک تکیه کوي، چې په داستانونو کې نه شمېرل کېږي .

دا جمله چې: ”تر يوه حده د پوهونې لپاره...“ دا څرگندوي چې داستان په يوه مانا د نورو هنرونو غوندې نه دی. ځکه چې کولای شي له تاريخي، فلسفي، سياسي، ټولنيزو او روزنيزو مسايلو سره هم يو شي. کله بيا تر يوه حده د لوستونکي د استدلال له ځواک سره يو کېږي. دا داستاني او غيرداستاني توکي، داستان له نورو هنرونو څخه تر يوه حده بېلوي.

خو بايد وويل شي، چې روزنيز، فلسفي، سياسي او ټولنيز داستانونه، هر يو خپل ارزښت لري او د نفي کولو وړ نه دي.

پر دې سربېره، بايد يادونه وشي، چې د هر داستان هنري ارزښت د داستان په ټولو جوړښتونو کې د سوچ او موخې له رسوخ، دغه راز د هغه له پيام او منځپانگې سره تړاو دی.

د ځنډ وړ بله خبره په وروستي تعريف کې راغلې ده. هغه د لوستونکو د حس په امکان پورې اړه لري، چې د تعريف په پانکې ورته اشاره شوې ده.

د داستان په مرسته لوستونکي سوچ ته هڅول بنسټيز کار دی، خو هغه ليکوال يې له عهدي وتلای شي، چې استادانه او له نوبت څخه ډک کار وکړي. داسې يو هنر وکاروي، چې اغېزناک وي او پر نورو اغېز وکړي. دغه راز د خپلو لوستونکو لپاره دا امکان په لاس ورکړي، چې هرڅه حس کړي، لمس کړي، ويې څکي، هضم يې کړي، د ليد او ليدلوري ځواک يې زيات کړي.

”جوزف کنراد“ وايي:

”هغه دنده چې غواړم ترسره يې کړم، دا ده چې د ليکل شوي توري په مرسته تا ته دا امکان درکړم چې واورې، حس کړې. تر ټولو مهمه لا دا چې تا ته دا امکان درکوم چې ووينې.“

په داستان کې خبرې اترې

خبرې اترې څه دي؟ هغه خبرې او ويناوې چې په يوه داستان کې د شخصيتونو ترمنځ کېږي او په داستان يا نورو ادبي ژانرونو کې د يوه يا ډېرو شخصيتونو څرگندونو ته، خبرې اترې وايي .

پوهېږو چې شخصيت جوړونه يو ارزښتمن داستاني توکى دى. شخصيتونه انسانان دي او انسانان د پوهونې راپوهونې لپاره خبرو ته اړتيا لري. نو پر دې بنسټ خبرې اترې هم د داستان په جوړښت او شخصيت جوړونه کې يوه بنسټيزه برخه گڼل کېږي. په حقيقت کې په طبيعي ډول په داستان کې د خبرو اترو ليکل، کوم اسانه کار نه دى. خو په هر حال، د زده کړې وړ دي، د مطالعې له لارې (په ځانگړې توگه نندارليکونو "نمايشنامو" د مطالعې له لارې) يا هم د خلکو خبرو ته د غوږ نيولو او له هغو څخه د يوه مشترک کيفيت د موندلو له لارې کولای شو، چې تر ډېره حده "خبرې اترې" ترلاسه کړو. څرگنده خبره ده چې هره خبره په همدغه بڼه داستان ته نه شو دننه کولای. داستان ليکونکى بايد له ټولو اورېدل شويو خبرو څخه د خبرو اترو ليکلو ته هغه څه وټاکي، چې اغېزناک او د موخې په څرگندتيا کې مرستندوى وي. هغه په دې برخه کې زياتونې او کمونې هم وکړي. بايد له ځانه وپوښتي چې ايا اتل يې د خپلو ځانگړنو له مخې يوازې هماغسې خبرې وکړي، که نه؟ که داسې خبرې وکړي څه به وشي؟ که داسې خبرې ونه کړي، څه به پېښ شي؟

د "خبرو اترو" يوه دنده په حقيقت کې د داستان "رښتيا څرگندول" يا هم "رښتيا خوښونه" ده. لوستونکى هم هغه وخت داستان لولي، چې پېښې د پېښېدو وړ يا لږ تر لږه د امکان وړ ومومي. شخصيت جوړونه او د هغه په خولو کې د خبرو ځايول هم بايد له دې مسلې سره مرسته وکړي.

د ډيالوگ يا خبرو اترو په مرسته ليکوال کولای شي چې لوستونکي ته هغه چاپيريال او فضا ولېږدوي، چې پېښه په کې کېږي. دا خبرې اترې بايد داسې وليکل شي، چې تر يوه حده د داستان د شخصيتونو ځانگړتياوې هم څرگندې کړي. تر ټولو ارزښتمن لامل چې د لوستونکو په نظر کې داستاني شخصيت رښتيني انځوروي. د هغه له شخصي ځانگړنو سره د هغه د خبرو اترو يووالى دى.

ليکوال بايد هېڅکله هم په ډېرو او بې هدفه خبرو سره خپل لوستونکي ستړي نه کړي. که خبرې اترې لوستونکو ته څه ورنه کړي، بايد وپوهېږو چې بې گټې دي. خبرې اترې بايد د داستان په جوړښت کې داسې ځاى شوې وي، چې د يوې برخې له منځه وړل بايد د داستان جوړښت ته زيان ورسوي.

خبرې اترې بايد د هغو له شخصيتونو سره همغاړې، همنا او طبيعي وي. پر دې بنسټ، زلمى شخصيت بايد د زلميتوب په تناسب خبرې وکړي او هوښيار ځوان بايد هوښيارانه وغږېږي، ځکه چې خبرې اترې ډېر ارزښت لري او په حقيقت کې د اتلانو تر ټولو ظريفه او پټه اروايي جنبه څرگندوي.

نو په داستان کې د پېښو او اعمالو تر ټولو ارزښتمن لامل، خبرې اترې دي، چې طرحې ته هم پراختيا ورکولای شي او د داستان اصلي جوړښت سړي ته انځوروي. دغه راز خبرې اترې د شخصیتونو د پېژندګلوی وسیله هم ده، چې داستان ته د ژوند ځواک او قدرت ورکوي، چې خوځښت ورپه برخه کوي. خبرې اترې د کار د دروندوالي په کمولو، د صحنو په ارايه، په داستان کې د پېښو د دننه کولو او لوستونکو ته د وړ خبرتیاوو د ورکولو په برخه کې هم مرسته کوي.

باید هېره نه کړو، چې د "داستان تر اروا" وړاندې مو د خبرو اترو په اړه ولوستل. په دې برخه کې کار کول غور غواړي، چې لټي کول د کار ارزښت ته گوزار ورکوي. موږ باید خبرې اترې یوازې د داستان سینګار ونه ګڼو، لیکوال باید له دغه لامل څخه ډېره ګټه پورته کړي. هغه دا چې د لوستونکي په ذهن کې د داستان طبیعي اوسېدل تقویه کړي. نو د داستان دغه ستر اړخ باید ساده او برسېرن ونه ګڼل شي.

خبرې اترې باید نیمګړتیاوې او هنرونه راڅرګند کړي او د پیام رسولو او د موخو په غزولو کې دې اغېزناکې او ګټورې وي. دې ټکي ته په پام سره، ضروري ده، وپوهېږو چې داستاني اتلان، په هر حال کې انسانان دي او انسانان طبعاً بېلابېل حالات او بېلابېل احساسات لري، کله خوښ دي، کله خواشیني، کله روغ دي، کله ناروغ، کله غلي دي، کله بیا غوسه ناک او خپه، کله شتمن او کله نېستمن...

دغه راز د شخصیت یا شخصیتونو په برخه کې هم بېلابېل احساسات او حالات شته، دغه اروايي او عاطفي بدلونونه په طبیعي ډول د انسانانو پر خبرو اترو هم سیوری اچوي او اغېز پرې کوي. لیکوال باید دغو ټولو ټکو ته ځیر وي.

توري، وزن او هنگ، د جملو اوږدوالی، دغه راز خبرې اترې هم د هغو له ویونکو سره نېغ اړیکي لري. د بیان له مخې د بېلابېلو انسانانو د خبرو ترمخ توپیر شته، ان د بېلابېلو انسانانو تکیه کلام هم سره ورته نه وي. د ساري په توګه د یوه ډاکټر، د پوهنتون د ښوونکي او یوه پلورونکي د خبرو ترمخ ډېر توپیر شته. په دې توپیر چې په تکیه کلامونو کې "ښاغلی" او "اغلی" توري هم ځای لري، خو د یوه ماشوم او مشر د خبرو ترمخ هم توپیر له پامه نه شو غورځولای. بېځایه یې نه دي ویلي، چې: "خبرې د انسان هنداره ده."

له کتابي او سالم عبارت یا هم محاوره یې ډوله خبرو څخه کار اخیستل، د لیکوال په غوښتنې، د داستان په اړتیاوو او د مخاطب په ځانګړنو پورې اړه لري.

خبرې اترې د داستان په سبک پورې هم تړلی دی. د ساري په توګه "خبرې اترې" په هغو کیسو کې چې ادبي بڼه یې پر نورو جنبو زوروره وي، خپله طبیعي او دودیزه بڼه له لاسه ورکوي. تر ډېره حده په لفظي او ادبي صنایعو سینګارېږي، د بېلګې په توګه به د سعدي د گلستان نومي کتاب دا خبرې اترې ولولو:

"یوه سوداګر ته زر دیناره تاوان ورسېد، زوی ته یې وویل:

دا خبره بل چا ته مه کوه.

ويې ويل:

ای پلاره! په سترگو، نه يې وایم. خو ما د دې کار په گټه پوه کړه .

ويې ويل:

په دې توگه به مصیبت دوه برابره کېږي نه، یو دا تاوان، بل د گاونډيو حسد."

دا برخه هم په دې ټکي سره پایته رسوو، چې خبرې اترې کولای شي د دوو یا ډېرو شخصیتونو ترمنځ، یا هم د یوه شخصیت په ذهن کې وزېږي.

افسانه، نکل، کیسه او داستان

موږ غواړو چې د داستان او د هغه پر ځانگړنو خبرې وکړو، خو غوره به وي، که لومړی افسانه، نکل او کیسه ته هم یوه کتنه وکړو.

که څه هم داستاني قالبونه د بېلابېلو انساني توکمونو په څېر، یو له بل سره توپیر لري، نو بیا هم هر قالب خپله ځانگړنه لري، چې تر یوه حده یې پېژندنه اسانه کوي. باید پام وساتو چې داستاني ډولونه هم پر بېلابېلو بڼو وېشل شوي دي. هغه څه چې زموږ د پاملرنې ټکی دی، له څو ادبي بڼو سره بلدتیا ده، چې نورو مقولو ته هم لار پرانيزي.

افسانه:

هغه مهال، چې انسان، بهرنی نړۍ ته د خپلو دروني خبرو د څرگندولو لپاره په سوچ کې شو او ویې غوښتل داستاني بڼه ورکړي، څرنگه چې یې په دې برخه کې د داستان لیکنې لپاره اصول یا لار نه لرله، نو یوازې به یې د خپلو هیلو د څرگندولو لپاره له خپل تخیل څخه کار اخیست. نو د ناواقعي شخصیتونو او پېښو په بیانولو یې خوله خلاصه کړه. په دې توگه افسانه جوړونه په لومړنیو او ابتدايي بڼو پیل شوه او یوه پېچلې، کنایه ډوله او سمبولیکه لار یې ووهله.

له خیال څخه زیاته گټه اخیستنه ده، چې وینو زیاتې افسانې له جهل، خرافاتو او بېځایه خبرو څخه ډکې دي. ښایي د افسانه جوړونې یو دلیل به دا هم وي، چې له عجایبو او حیرانوونکو پېښو سره وېره او تمه ورنغاړي، بیا یې خلکو ته وړاندې کوي، چې یوه شېبه ورباندې بوخت وي.

پر دې بنسټ، افسانو هغه پېښې هم رااخیستي، چې په ټولیز ډول یې یا اتلان رښتیني نه دي، یا یې هم ناواقعي کارونه ترسره کړي دي. په زیاتو افسانو کې د وخت، ځای، څیزونو او اتلانو اړیکي منطقي نه دي. خو موږ په افسانو کې گټورې او ارزښتمنې بېلگې هم لرو.

نکل:

موږ ټول لږ و ډېر له نکل سره بلد یو، د نکل څرنگتیا د هغه لنډوالی دی. نکل (حکایت) په حقیقت کې له یوې پېښې څخه گزارش دی، چې کېدی شي حقیقي یا خیالي نه وي.

طبیعي خبره ده، چې نکل د خپل لنډوالي په خاطر نه شي کولای پېچلې بڼه ولري. په ایران کې د عبید زاکاني نکلونه لنډ، خو طنز ته ورته دي، چې زیات ښکلي او عالي دي.

دغه راز د شیخ سعدي حکایتونه هم خواره او په مانا کې لوړ دي. د نکلونو په ترڅ کې کولای شو زیات سیاسي، مذهبي، ټولنیز، پوهنیز او نور مسایل وروزو. د مشرانو د ژوند له ډول څخه خبر شو او د هغوی د تجربو له زېرمو څخه گټه پورته کړو. نکلونه پر اروایي خوند سربېره د یوه ښه ژوند لپاره، ډېر عبرتناک هم کېدی شي.

کیسه:

که څه هم ځینې کسان کیسه او داستان یو گڼي، خو که داستان د ادبیاتو یو داسې ډول وگڼو، چې شپېته اویا کاله وړاندې زموږ په هېواد کې دود شوی، بیا یې د اروپایي لیکوالو د سبک پر بنسټ یوه ښه خپله کړې ده، نو باید چې د کیسې او داستان ترمنځ توپيرونو ته هم نغوته (اشاره) وکړو.

کیسه لیکنه او ویل، زموږ په هېواد کې له ډېر پخوا څخه ځانگړی ځای لري. په پخوا وختونو کې به کیسه له یوې سینې څخه بلې ته لېږدېدل، کیسه ویل او د پېښو بیانول به د تېر او راتونکي وخت ترمنځ د اړیکي یوه وسیله وه.

په حقیقت کې کیسې او داستان ته د انسان لېوالتیا، د تجربو د لېږدونې رالېږدونې یوه وسیله وه او ده.

کیسه، یوه ساده او یې طرفه روایت دی، چې پر پېښو او څرگندونو ولاړه ده. کله چې یې لوستونکی لولي، یا یې اوري، له کومې ځانگړې پېچلتیا، لوړتیا او ځورتیا سره نه مخ کېږي.

په کیسه کې، د پېښو چورلیخ (محور) پر بېړنیو پېښو راڅرخي، یانې پېښې کیسه زېږوي، په حقیقت کې یې بنسټیز رکن جوړوي. پرته له دې چې د کیسې د شخصیتونو په پراختیا او جوړونه کې کوم رول ولوبوي.

په بله مانا، ویلای شو: د کیسې شخصیتونه او اتلان ډېر لږ بدلون مومي، خو اکثره د بېلابېلو پېگښو په منگولو کې ښکېل دي. د کیسې جوړښت نقلی او روایتی دی. ژبه یې هم محاورې او خبرو اترو ته نژدې ده. ان توري، اصطلاحگانې او ولسي متلونه هم په کیسه کې زیات پیدا کېږي، نو د کیسې ژبه دودیزه او معمولي ده.

د خلکو ژوند، دغه راز نور اړخونه د طبیعت د بېلابېلو انځورونو په مرسته انځور شوي دي. په دې توگه کولای شو، کیسه انسان ته د انسان د پېژندنې او د خیر و شر د بیان تر ټولو ځواکمنه پدیده وگڼو.

داستان:

پوهېږو چې د لیکنې په برخه کې زموږ تجربه او عقل قضاوت کوي. خو د کیسې او داستان په برخه کې تر ټولو وړاندې د انسان احساس تر اغېز لاندې راځي.

وړاندې مو یادونه وکړه، چې داستان په ننني مفهوم، ځینې ځانگړنې لري، چې له کیسې او نکلونو څخه یې بېلوي. دا مو هم وویل چې ادبي ژانرونه او ډولونه د انساني توکم په شان سره توپیر لري، چې نن یې ډلبندي هم په اسانۍ سره نه شي کېدای.

په هر صورت، نن داستان ته هم د کیسې نوم ورکول کېږي. خو په دې صورت کې، له کیسې څخه موخه هماغه ادبي ډول دی، چې نن ورته داستان وايي.

داستان په حقیقت کې، د پېښو یوه ټولگه (مجموعه) سره رانغاړي، چې په طبیعي ډول سره اوډل شوې وي او په ذهنونو کې یوه نتیجه یا نتیجې پرځای پرېږدي. داستان، حقیقت خوښوونکی دی. یانې له افسانې سره یې توپیر همدا دی، چې داستاني پېښې له ذهن څخه په بهرنۍ نړۍ کې د پېښېدو وړ دي. له همدې کبله، د دغسې داستانونو لیکنه، یوې ځانگړې تگلارې ته اړتیا لري، چې وکړای شي، وخت، ځای، پېښې، کسان، د ویلو ډول او نورې داستاني ځانگړتیاوې په اغېزناک او غوره ډول انځور کړي.

د داستان په برخه کې بېلابېلې ډلبگنډۍ شوي، چې هره یوه د پام وړ ده. کولای شو داستان په لنډو، نیمه اوږدو، اوږدو، انځورونکو، تاریخي، اخلاقي، ټولنیزو، عشقي او پولیسي ډولونو ووېشو. دغه راز د رښتیاپالنې یا نه پالنې له مخې هم کولای شو داستان پر څو برخو ډلبندي کړو. بشپړې ډلبندۍ هم شته، چې وروسته به یې یادونه وکړو.

د داستان موضوع

داستان، له ډېر پخوا څخه د یوې هنري او پیام لرونکې بڼې په توګه لوړ ځای درلودلی دی. هر وخت په یوه بڼه مطرح شوی، چې تل یې د خلکو له خوا هرکلی شوی او کېږي. د دې ادبي قالب ارزښت په دې کې هم دی، چې د غوره پیامونو د لېږدونې په برخه کې ډېر اغېز لري او دغه توکي په ډېر روڼ انداز سره لوستونکو ته وړاندې کوي. د یوه داستان د لیکلو په وخت کې، تر هرڅه وړاندې د "موضوع" یا "سوژې" له مسئلې سره مخ کېږو. غوره به دا وي چې په دې اړه لږ څه نور هم ووايو.

سوژه یا موضوع څه ده؟

موضوع، د ادبي کار لپاره د لیکوال لومړنۍ سرچینه ده. موضوع، د کیسې د اصلي جوړښت پیل دی. هغه څه ده چې داستان پرې راڅرخي. یو محور دی. په حقیقت کې موضوع د داستان مرکز ګڼل کېږي. د سوژې یا موضوع ټاکنه په یوه تعبیر د داستان لپاره د موخې ټاکنه ده.

د هر داستان جوړښت له موضوع څخه پیلېږي. یانې له هغه څرک څخه چې د لیکوال په ذهن کې رامنځته کېږي او د کیسې د ژوند شمع بلوي.

پر دې بنسټ، سوژه یا موضوع، هغه څه ده چې له بېلابېلو پدیدو سره د لیکوال د سوچ، ذهن او حواسو له مخامخېدو سره سم په هغوی کې ځراکت او غور هڅوي، دغه راز د اور غوندې د هغوی په تن کې بلېږي او څه لیکلو ته یې هڅوي. په بله وینا: موضوع، لومړنی داستاني حس دی، چې د لیکوال په ذهن کې ځای نیسي. د هر داستاني اثر موضوع: "ځای"، "موقعیت" یا "یوڅوک" وي.

د سوژې ځانګړنې:

یوه ښه موضوع یا سوژه، باید د پراختیا او غزېدنې وړتیا ولري.

هره سوژه د داستان لپاره مناسبه نه وي. کېدی شي ځینې سوژې د فلمونو په درد وخورې او بله سوژه بیا د نندارلیک (نمایشنامې)، یا هم د شعر.

له همدې کبله د یوې داستاني موضوع پېژندنه ډېر لوړ ارزښت لري. د سوژې جوړونه د لیکوال د باورونو پر بنسټ جوړښت خپلوي. خو د مسلمانو لیکوالو په توګه زموږ لار له نورو څخه بېلېږي. د داستان له ځانګړنو څخه یوه دا ده

چې مور هڅه کولو موضوع له مذهبي باورونو او اخلاقي معیارونو سره وتړو. د همدې اړیکې له مخې د سوژې یوه ځانگړنه "خدای ستاینه" گڼلای شو. له همدې کبله هدف خوښوونکی لیکوال باید پند او عبرت روزنه، د داستاني موضوعاتو له نورو ځانگړنو څخه وگڼي.

په هر حال، په سوژه کې باید د مخاطب کس ځواکونه او اړتیاوې تر کتنې لاندې ونیول شي. طبیعي خبره ده چې مثلاً د ماشومانو داستان باید د هغوی ځانگړنو او درک ته په پام سره ولیکل شي، باید چې د داستان په ځانگړنو کې د مخاطبینو ځانگړنې او داستاني قالبونه هم راشي.

په سوژه کې جذابیت او جالبیت هم د پام وړ دی. دغه له ټولنیز وخت او شرایطو سره د موضوع تناسب، کېدی شي د سوژې له ځانگړنو څخه وي. کېدی شي یوه موضوع د یوه وخت او شرایطو لپاره ښه او مناسبه وي. حال دا چې هماغه موضوع به د بل وخت او شرایطو لپاره وړ او مناسبه نه وي. بیا هم مور ته تر هرڅه ارزښتمن توکی د یوې موضوع په ټاکنه کې فکري ژوروالی او مکتبي باورونو ته پاملرنه ده.

د موضوع موندنې لارې چارې:

موضوع موندنه باید د لیکوال د یوه تلپاتي خصوصیت غوندې مطرح وي. دا باید ومنو چې چقماق ډبره چې څنگه د یوه هنرمند په ذهن کې یوه رڼا رامنځته کوي، دغه رڼا په بېلابېلو مواردو کې توپیر کوي. خو د یوې غوره لارې په خپلولو سره یوه سوژه او موضوع تر گوتو کولای شو.

د داستانونو پرله پسې څېړنو ښوولې چې د پېښو په متن کې حضور، د یوه فعال ذهن او هنري لید لرل، تفکر، تخیل او کله-کله د تېرو خاطراتو زېرمه، ښه فلم لیدل، د یوه غږ اورېدل یا د یوې پېښې تجربه کولای شي په ذهن کې دغسې یوه رڼا وزېږوي، چې دغه رڼا بیا وروسته لیکوال ته یوه گلالی او په ټول پوره سوژه په لاس ورکوي.

انسان کولای شي، له دې لارې بېلابېلې سوژې تر گوتو کړي. د موضوع موندنې بله غوره لار دا ده چې مور تجربه کړو او وگورو چې کوم عنصر یا عناصر زموږ عاطفه راپاروي. کله چې غواړو د یوې موضوع لپاره مو په ذهن کې یو دغسې بڅری وزېږي، باید د هغه عنصر گاونډی شو. په بله وینا په ځانگړو حالتونو کې د انسان ذهن، هغه د یوې "سوژې" د موندلو پر لوري هڅوي. مور باید دغه موقعیتونه ولټوو او په هماغو شرایطو کې تم شو، چې د سوژې رڼا مو پر ذهن خپره شي.

د لیکوال پنځه گوني حواس کولای شي انساني حس ته په رسېدو سره د یوې موضوع د موندنې لامل شي. د "ټولستوی" په وینا: د داستان یا بل هنر ښه والی، د هغو حسونو په ښه والي پورې اړه لري، چې په هغه کې وي.

بايد ټينگار وشي، چې د بېلابېلو سوژو نړۍ ته د لار موندنې په خاطر نه شو کولای ټولو ته يوه لار غوره کړو او ټول يو ډول وليکو. بايد وپوهېږو چې په نړۍ کې د انسانانو په انډول د ليکلو لپاره موضوعگانې شته، دا ليکوال دی، چې بايد د موضوع د ښکار او خپلولو لپاره لارې چارې ومومي.

کومه موضوع دې وليکل شي؟

له يوې موضوع يا سوژې سره د گاونډيتوب احساس او نژدېوالی، دغه راز د دې سوژې د تحليل او هنري تفسير لپاره اړتيا کېدی شي، د داسې يوې موضوع نخښه وي، چې د ليکلو لپاره وړ وي.

د هغو سوژو يادښتونه چې لږ تر لږه ذهن ته راځي او په هغو کې د يوې غوره کول، بيا تر څه مودې وروسته د غوره شوې سوژې په توگه خوندي کول او په پام کې نيول، په دې شرط چې پورتنۍ ځانگړنې ولري، په دې لار کې گټور تمامېدی شي. نو ويلای شو، چې د ځينو دليلونو له مخې نه شو کولای هره سوژه وليکو. يو ښه داستان ليکونکی بايد د خپل تخيل، تجربې، زده کړو او اعتقاداتو په مرسته يوې نوې سوژې ته غوره او داستاني بڼه ورکړي.

کټ مټ د رڼا د هغه منشور په څېر چې د ليکوال ټولې موندنې خوندي کوي او له ځانه يې تېروي، بيا د ليکوال ذهن او عقل، د بېلابېلو رنگ لرونکو رڼاگانو په شان په زړه پورې ښيي. موضوع پاکيزه ده، چې د يوه ښه او گلالي داستان رامنځته کېدو ته يو ښه لامل وگرځي.

په داستان کې د لید زاویه

لیدلوری، یا هم د لید زاویه داسې موضوع ده، چې لیکوال یې د خپل داستان د روایت لپاره خپلوي. لیدلوری، د نظر نقطه هم ژباړل کېږي، چې په حقیقت کې د داستان له لیکنې سره د لیکوال اړیکه ښيي.

هغه ټکی چې داستان لیکونکی په کې درېږي او له هماغه ځایه د پېښو نندارې ته کښېني او لوستونکو ته یې هم ورښيي، ځکه ډېر ارزښت لري، چې داستان لیکونکی باید له هماغه پیله وپوهېږي او تصمیم ونیسي، چې د داستان روایت کوونکی څه ووایي او څنگه روایت وکړي. په دې توګه به هغه څه، چې د داستان په بهر کې یې راوړي، استوار، ښکلی او د منلو وړ وي.

په طبیعي ډول، که څو کسان له بېلابېلو زاویو او ځایونو څخه یوې منظرې ته ځیر شي، نو بېلابېل صفتونه او خبرې به وکړي، هر کس چې یوڅه وویني، یا ورسره مخ شي، یو ځانګړی قضاوت کوي.

په همدې توګه که د داستان روایت کوونکی، د داستان له اتلانو څخه وي، یا دا چې لیکوال په خپله په لوړ ځای کې ودرېږي او د حالاتو بیانول پرغاړه واخلي، د لیدلوري بېلابېلې زاویې به رامنځته شي. نو پر دې بنسټ د لید زاویه یانې "څوک یو داستان ووایي" او "دا داستان څنگه وویل شي؟" په ټولیز (کلي) ډول هر "لیدلوری-دیدګاه" د دې لامل کېږي، چې لیکوال خپلو اومه (خامو) توکو (موادو) ته انسجام، هماهنگي او یووالی وبخښي. دغه راز له داستان او بیا لوستونکو سره خپله اړیکه ټینګه کړي.

د لید زاویه په حقیقت کې د یوې ځانګړې تګلارې خپلول دي، چې لیکوال هڅوي مواد، مصالح، مانا او د داستان پیام لوستونکو ته ورولېږدوي او په دې توګه له هغه سره خپل اړیکي ټینګ کړي.

نو، که لیکوال نه پوهېږي چې د داستان روایت چا ته ورسپاري او خپله دی، یا بل څوک څنگه د داستان روایت وکړي، له شک پرته چې په خپله موخه کې به پاته راځي.

په بله مانا، ویلای شو: د هرې موضوع حق هغه وخت په ښه توګه ادا کېږي، چې لیکوال تر ټولو غوره لیدلوری وټاکي او لیکوال په هوښیارانه او ماهرانه ډول د خپل داستان زړې وټاکي.

د لید زاویه په دودیز ډول په لنډو داستانونو کې زیاته ثابت پاتېږي، خو په اوږدو داستانونو کې د لیکوال خوښه ده، چې هره برخه له یوه بېل لیدلوري څخه رامنځته کړي.

د لید د زاویې ډولونه:

لکه څنگه چې د لید زاویه د داستان د نورو عناصرو غوندې خپل اغېز لري، د غوره لید زاویې ټاکل هم خپل ارزښت لري.

ځکه چې د داستان ډلبندي ورپورې ترلې ده. د ځانگړي لید د زاویې د ټاکلو لپاره تصمیم نیول باید له دغو پوښتنو سره مل وي:

ځخوک غواړي چې داستان ووايي؟

ځدغه کس تر کومه حده حق لري، چې پر مسایلو وپوهېږي؟

ځداستان لیکوال باید تر کومه حده د خپل داستان د شخصیتونو دروني دنیا ته وگوري او تر کومه بریده یې احساسات او فکرونه ولولي او څرگند یې کړي؟

دغه وړ پوښتنو ته ځواب ورکول، له لیکوال سره د لید د غوره زاویې په ټاکنه کې مرسته کوي.

خو د داستان لیکنې په وخت کې باید د داستان ټول اړخونه او مسایل په پام کې ونیول شي. دغه داستان که په هر قالب او له هر لیدلوري څخه ولیکل شي، یو غوره داستان به وي. خو د داستان لپاره ځانگړی لیدلوری او د لید زاویې شته، چې تر ټولو ارزښتمن یې دا دي:

د شخص (روایت کوونکي) د لید لومړۍ زاویه.

د درېیم یا (پر ټولو شیانو د پوه کس) لید زاویه.

د لومړي شخص د لید زاویه:

په دې برخه کې داستان د اصلي کس یا یوه فرعي شخصیت له خوا ویل کېږي. ته وا لیکوال، د کوم شخصیت په بدن کې دی او د لوستونکي له سترگو او د دغه شخصیت له خولې دغه داستان وايي. دغه کس، پر ځان ټول واکمن احساسات، دغه راز د داستان د اتلانو، ټول فکرونه، چلند او انگېزې، وېره او هیلې په ژور ډول خپلو لوستونکو ته ورلېږدوي.

د لید دغه زاویه د داستان د ویلو لپاره تر ټولو غوره ده، ځکه د لید یوه ځواکمنه او طبیعي زاویه ده، ځکه چې خپله عيني شاهد وي، لوستونکی له ځان سره ملگری کوي او پېښو ته یې بیایي. په پېښو کې د لوستونکو دغه گپون د هغوی د باور ځواک لا زیاتوي.

باید پام وساتو، چې لومړنی روایت کوونکی که هرڅوک وي، داسې کس دی، چې عادي دی او د پوهې دایره یې هم د نورو عادي کسانو د پوهې او خبرتیاوو په کچه کوي، دغه کس اټکل کولای شي او د ځینو مسایلو استنباط یې هم له وسه پوره دی.

د لید په دې ډول زاویه کې، په پېښو کې د روایت کوونکي د گډون له کبله، لوستونکو ته د پېښو منل او اغېز زیاتېږي او د داستان منل اسانوي. له همدې کبله د داستان د ذات خوښونې مسله هم صمیمانه او اغېزناکه کوي. دغه راز په لومړۍ شپوه کې، د داستان ارتباط او اړیکي په اسانۍ سره ټینګېږي. په داستان کې په اسانۍ سره وحدت او هماهنگي رامنځته کېږي او په پایله کې لوستونکي د مطالبو ژورو ته ځي.

پر دغو ښېګڼو سربېره، دغه ډول (شپوه) ځینې نیمګړتیاوې هم لري. یوه دا چې روایت کوونکی د ځان په اړه ډېر څه وايي، خو د نورو په اړه لږ. د ځان دننه ویني، د نورو بهرنی وجود. یانې تل د نورو کسانو د دننه او بهر په اړه لوستونکو ته وینا کوي. هغه د شخصیتونو په حضور کې د هغوی د خبرو په اورېدو او د کړنو په کتو سره کولای شي د هغوی د کارونو، یا هم د هغوی د فکرونو په اړه څه ووايي. دغه راز روایت کوونکی نه توانېږي، چې په نېغ ډول خپلې مثبتې ځانګړنې بیان کړي، یا هم په وړ چلند یا وینا سره دغه ځانګړنې څرګندې کړي.

د روایت کوونکي ډېرې خبرې او د داستان د شخصیتونو په جوړونه کې ناکامي هم پر دغو ځانګړنو زیاتولای شو.

د درېیم کس د لید زاویه:

د درېیم کس یا د پوره پوه کس د لید په زاویه کې لیکوال ځان د داستان له فضا څخه بهر باسي او له هماغه د باندې نه خپلو لوستونکو ته د ټولو پېښو او بهیرونو گزارش ورکوي.

په درېیمه شپوه کې لیکوال د داستان له فضا څخه یو بهرنی کس او ځان ته یو پټ او وړ ځای ټاکي، چې له هغه ځای څخه د پېښو او صحنو صفتونه کوي. په دې وخت کې لیکوال له پراخې پوهې او ډېرو نورو ځانګړنو څخه برخمن دی. هغه واګ لري، چې هرځای وغواړي، لار شي او هر وخت چې یې زړه وي، د اتلانو له فکرونو، احساساتو او نیتونو څخه خبر شي او خپل لوستونکي هم ترې خبر کړي. هغه کولای شي چې د وخت په ژورو کې وړاندې وروسته لار شي، خپرنه او کتنه وکړي او د خپلو اتلانو په ذهن کې ژور شي. لیکوال دغه راز کولای شي د خپلو تېزبینو سترگو په مرسته او د صحنه جوړونې له ځواک څخه په کار اخیستو په خپله خوښه د پېښو ټولګې سره واوډي او لنډیز یې د خپل استنباط له مخې لوستونکو ته وړاندې کړي.

د شخص درېیمه طریقه، ساده، جوړوونکې او اغېزناکه وي، ځکه په دې طریقه کې له لیکوال څخه څه پټ نه دي، په دې طریقه کې له پېښو ډک داستانونه غوره خپژي، په دې لیدلوري کې شخصیت جوړونه اسانه ده، چې صحنې هم په اسانۍ سره بدلېدی رابدلېدی شي.

کله چې د داستان روایت کوونکی له بهر څخه صحنو او شخصیتونو ته گوري او د بشپړ پوه په توګه د اتلانو خبرو، کړنو او د داستان د پېښو کتونکی دی، نو کولای شي د اړتیا له مخې هر وخت خپل ځای بدل کړي او له کوم بل

ځای څخه خپلې کتنې ته دوام ورکړي. دغه راز په پوره توګه هڅه کوي، چې هېڅ شی یې هم له سترګو څخه پټ پاته نه شي.

خو بیا هم د لید دغه زاویه له نیمګړتیا څخه بې برخې نه ده. د ساري په توګه لوستونکی له شخصیتونو څخه لږه فاصله اخلي او هغه اړیکه چې د لومړي کس په لید کې شته، دلته نه مومي، دغه راز دغه طریقه د لیکوال له کړنو، موخپراتپلو او تعصب څخه خوندي نه شي پاتې کېدی. دغه راز لیکوال هم، روایات کوونکی د پېښو له دایرې څخه د لیرېوالي له کبله له اتلانو او پېښو څخه خپل پیوستون او د یووالي احساس له لاسه ورکوي، چې له صمیمیت یو او وړ یورنګي څخه نه برخمن کېږي.

نور لیدلوري:

د لومړي او درېیم کس د لید پر زاوې سربېره، نور لیدلوري هم شته، چې دلته به یې ځینو ته اشاره وکړو.

☒ کله چې یو کس روایت کوي، نو د داستان اتل د ذهن په ناخوداگاه دنیا کې یون کوي، چې ځینې خاطرې یادوي، کله هم له ځان سره خبرې پیلوي. په هغو داستانونو کې چې په دې ډول لیکل کېږي، چاپیریال لږ رنګ لري او ډېر نه ستایل کېږي. ویلای شو چې په دې ډول (شپوه) کې ډېر فرعي داستانونه سره تړل کېږي.

☒ په هغه شپوه کې چې یو کس روایت کوي، لیکوال یو کس مخاطبوي او ورسره غږېږي. دغه مخاطب شخصیت کېدی شي یا رښتیني اتلان وي، یا هم نه وي. په دې ډول کې لیکوال یوازې نکلچي دی او په خپله په داستان کې ونډه نه لري. یا هم اتل او لیکوال دواړه په داستان کې وي.

☒ په هغه ډول کې چې بهرنۍ څرګندونې ورته وایي. لیکوال په داستان کې نه داخلېږي. بلکې اصلي شخصیت مخاطبوي. (دویم اتل هغه کس دی، چې ورسره خبرې کوي) په دې ډول کې ښه شخصیت جوړونه کېږي. دلته له اتل سره د صمیمیت احساس نه پېښېږي، بلکې د لیکوال سیوری تل تر سترګو کېږي.

☒ د لیک لیکنې په ډول کې داستان د یوه یا دوو کسانو ترمنځ د لیک لیکنې په توګه وړاندې ځي، کېدی شي یو کس یو خیالي شی مخاطب کړي، یا هم دوه کسان یو ګډ شخصیت جوړ کړي او د هغه په اړه خپل ترمنځ وليکي. یا هم دوه لیکوال څو ګډ شخصیتونه جوړ کړي، ان یو کس بل ته یو نوی شخصیت رامنځته کړي...

داستاني قالبونه

که څه هم د داستان په اړوندو مسایلو کې پېچلتیا، ډلبندی یو څه ستونزمنوي. خو د هغو ځانگړنو له مخې چې د داستان په بېلابېلو بڼو کې شته، کولای شو، داستاني قالبونه په لاندې توگه سره ووېشو:

☒ لنډ داستان.

☒ رمانس.

☒ داستاني اعترافات یا اتوبیوگرافي (د حال شرحه).

☒ طنز.

موږ به دلته داسې داستانونو ته هم کتنه وکړو، چې لوستونکي په داستان پورې له اړوندو مسایلو سره هم اشنا کوي. داستان هر ډول لیکل کېږي، چې لیکوال یې په چوکاټ کې خپل فکر او اندود ځایوي او خپلو لوستونکو ته یې وړاندې کوي. کېدی شي زیات داستانونه نارښتینې جنبه ولري، یا هم د لیکوال له نظره پر رښتینولیکو ولاړ وي، چې د تخیل او د لیکوال د سینگار په مرسته یې ښکلا موندلې وي.

هغه څه چې د داستان د لوستنې او کشش لامل گرځي، داستاني پېښه، سینگار، د لیکلو ډول او ... دي، چې اصلي مفهوم او رښتینی پیام په نامستقیم او اغېزناک ډول لوستونکو ته رسوي.

لنډ داستانونه او رمان:

د لنډ داستان پېژند (تعریف) هماغه د عام داستان پېژند دی. په یوه تعبیر کولای شو لنډ داستان د حکایت یوه ټوټه وگڼو، چې لوستنه یې له لسو دقیقو څخه نیولې تر یوه ساعته پورې وخت نیسي. دغه وړ داستانونه په دودیز ډول د یوې موضوع، یوې پېښې یا د داسې پېښو د لړۍ په اړه لیکل کېږي، چې سره نژدې اړیکي ولري. له همدې کبله ویلای شو، هغه کار چې لنډ داستان یې پیلوي او پایته رسوي، یو بشپړ کار دی.

موږ یو ښه لنډ داستان د لنډیز، نوښت، د طرحې د روڼوالي، نویوالي او د بیان د ډول له مخې پېژندلای شو. اکثره لنډ داستانونه له یوې داسې پېښې سره، چې د داستان د یوه یا دوو کسانو له خوا ترسره کېږي، سر و کار لري.

په لنډ داستان کې په اصولي ډول، یو کس یا یو اصلي اتل او یوه پېښه ځای لري. البته دا خبره دا مانا نه لري، چې په لنډ داستان کې فرعي شخصیتونه یا پېښې ځای نه لري. خو ډېر لږ وخت داسې پېښې لري، چې د یوه داستان دوه شخصیتونه دي، د ارزښت له مخې له هره اړخه سره برابر وي.

ویل کېږي، چې له رمان سره د لنډ داستان توپیر د داستان په لنډوالي او د رمان په اوږدوالي کې دی. یانې لنډ داستان باید د رمان ټولې ځانګړنې ولري. (لکه: د شخصیت یا شخصیتونو لرل، طرحې، په شخصیتونو کې ژورتیا او د ژوندني چاپیریال څرګندونه...)

طبیعی خبره ده، چې شخصیت جوړونه، پېچلې طرحې او د داستان نورې ځانګړنې باید د داستان د لنډوالي د غوښتنې له مخې وشي، ځکه د رمان په پرتله په لنډ داستان کې لیکوال ډېر کم وخت لري، نو پېښې باید لنډې او خلاصه شوې وي.

له بله پلوه، رمان د لیکنې لپاره زیات وخت ته اړتیا لري. که ځوان لیکوال خپل کار له لنډ داستان څخه پیل کړي، توانېږي چې د یوه ښه داستان لپاره وړ مهارتونه او تجربې ترلاسه کړي. لنډ داستان، لیکوال ته امکانات ورکوي، چې جوړښتونه، بڼې او داستاني تکنیکونه (د لومړي یا درېیم شخص روایت، پر خبرو اترو بسنه یا هم صحنه جوړونه) هم تجربه او تمرین کړي. خو په رمان کې د اوږدوالي له مخې لیکوال دا امکان لري، چې ډېر اتلان دې رامنځته شي، دغه راز دې لیکوال په ژوره، غوره او دقیقه توګه د هغوی په دروني پلټنه لاس پورې کړي او څرګنده کړي چې د شخصیتونو اندېښنې، غوښتنې او ځانګړنې څنګه د وخت په تېرېدو سره له پېښو سره د مخامخېدو له کبله بدلون مومي او د ژوند په لوړو ژورو کې د تجربو زده کړه هم بڼه بدلوي.

دغه راز د رمان اوچتوالی، لیکوال ته دا ځواک ورکوي، چې د لنډ داستان د لیکونکي پر خلاف، د منظرو او شخصیتونو په ستاینه او انځورولو کې له دودیزې او عامې ژبې څخه کار واخلي او داسې کنایې یا القاب وکاروي، چې ورڅخه سترګې پټول، د کار نیمګړتیا ګڼل کېږي. ویلای شو چې شخصیت، د مضمون وحدت، ستونزې، لانجې او انتظار د لنډ داستان او رمان له مشترکو ټکو څخه ګڼل کېږي.

په ټولیز ډول د لنډ داستان او رمان مشترک وجوهات، له یوې خوا د هغوی بېلوالی ښيي، له بلې خوا د هغوی د خپلوي څرګندويي هم کوي.

رمانس:

په دوولسمه میلادي پېړۍ کې رمانس د اسطوري له ګېډۍ را وزېږېد.

رمانس، په ټولیز ډول له سترو نارینه ګانو او مېرمنو سره سر و کار لري. له داسې سترو نارینه وو او مېرمنو سره، چې له دودیزو انسانانو توپیر لري او په څرګند ډول ترې بدل دي.

په بله وینا، رمانس له اتلانو سره مینه لري. د مېراني، ظلم، غندنې، وفا، پاکۍ، راستۍ، سپېڅلتیا، رښتینولۍ د ځانگړنو لرونکو شخصیتونو، که اجازه ولرو منفي شخصیتونو ته هم اتلان ووايو، نو د شرارت او فساد له اتلانو سره هم مینه لري. مور وینو چې د دودیزو انسانانو په پرتله په رمانس کې شخصیتونه تر ډېره حده "نمادین" دي.

په حقیقت کې کولای شو، رمانس د اسطوري، چې د خدایانو داستان دی او رمان، چې له عادي انسانانو سره سر و کار لري، منځنی حد وگڼو.

البته رمانس د رمان په پرتله زوړ قالب دی او تر ډېره حده له اتل جوړونې سره سر و کار لري. په دغه داستاني قالب کې په شعوري یا ناشعوري ډول له تمثیل څخه کار اخیستل کېږي. یانې هر وخت د رمانس په لمنلیک کې د "تمثیل" په نامه یوه مسئله مطرح ده.

په رمانس کې یو ځواکمن او توند ذهنیت څرگند دی، چې په رمان کې بیا نه شته. پر دې بنسټ ویلای شو، چې د رمان او رمانس ترمنځ توپیر، د شخصت جوړونې په بڼه کې دی.

مېرمن "ریو" په خپل "د رمانس د تاریخ بدلونونه" نومي کتاب کې د رمان او رمانس د توپیر په اړه کارې:

... "رمانس د یوه اتل کیسه ده، چې د افسانوي اشخاصو او څیزونو په اړه کیسه کوي. رمان داسې انځور دی، چې د رښتیني ژوند، دود او دستور او هغه وخت په اړه چې دغه رمان په کې لیکل شوی، خبرې کوي. رمانس په ویاړمنه ژبه د هغو څیزونو کیسه کوي، چې گردسره پېښ شوي نه دي او نه به هم پېښ شي. خو رمان داسې کیسه وړاندې کوي، چې هره ورځ زموږ د سترگو په وړاندې پېښېږي. هغه که پر مور راځي، یا هم زموږ پر دوستانو .

د رمان کمال په دې کې دی، چې ټولې صحنې او پېښې باید داسې په بې تکلفۍ او طبیعي ډول وړاندې کړي، چې موږ باوري کړي: (هغه وخت چې په لوستنې بوخت یو) چې گوندې اشخاص، شیان او پېښې رښتیني دي. د داستان خوشحالی او خپگان یې باید پر مور دومره اغېز وکړي، چې مور گومان وکړو هغوی او موږ یو واحد ذات یو.

نو ویلای شو، چې رمانس یو مستقل او بېل داستاني قالب دی، چې له رمان سره جوت توپیر لري.

د داستان طرحه

د يوه داستان ژوند، له هغه ځايه پيلېږي چې يوه سوژه يا موضوع په تدريجي ډول د ليکوال ذهن ځان ته راوکاږي او داسې اور پرې بل کړي، چې هغه ليکنې ته وهڅوي.

د سوژې د ټاکنې د بهير پاي، يانې د ليکوال له خوا د سوژې د ليکلو لپاره غوڅ تصميم، د کار د پراختيا لومړني پړاوونه دي. سوژه يوه ټاکنه ده او "طرحه" د موضوع د پراختيا او کارونې لار. داسې لار چې هدف او پيام ته د ليکوال د رسېدو زمينه برابروي او په ښکلي ډول د هغه سوچ، د لوستونکي ذهن سيمې ته لېږدوي.

لکه څنگه چې مور د يوې ودانۍ د جوړولو لپاره نقشې ته اړتيا لرو، چې د اصولو له مخې خپل کار پيل کړو، داستان ليکونکی هم دغه ډول يوې طرحې ته اړ دی. هر ځای د داستاني طرحې په باب بېلابېل تعبيرونه او څرگندونې راوړل شوي: د داستان اصلي اډانه، د داستان اسکېټ، د داستان لنډيز، چې د اصلي او د ليکوال د پام وړ ټکو ضمانت وکړي. هغه څه چې په داستان کې پېښېږي، يا هم د پېښو پيوند.

فورستر په خپل "د رمان جنېب" نومي کتاب کې داستان د پېښو د بهير يو داسې نقل گڼي، چې د وخت د ډلبندۍ له مخې سره اوډل شوی وي. بيا وروسته زياتوي: پر اړيکو، علت او معلول باندې په تکيې سره طرحه هماغه د پېښو نقل دی.

خو فورستر وايي چې: "سلطان مړ شو او وروسته ملکه". دا يو داستان دی، خو که ووايو: "سلطان مړ شو، تر څه مودې وروسته ملکه هم د غم او خواشيني له کبله مړه شوه" دا يوه طرحه ده. په حقيقت کې "داستان" د مخکېنۍ پېښې لپاره زموږ تمه او انتظار زياتوي. حال دا چې "طرحه" زموږ په ذهن کې ډېر "ولې؟" رازېږوي.

نو د داستان د پيوندولو يوه اړيکه او هغه څه چې د داستان، پيل، منځ او پای سره گڼدي، بيا د ليکوال اصلي فکر په کې زغلوې او د يوه واحد شي په توگه يې مور ته راوړاندې کوي، طرحه گڼل کېږي. په بله وينا، داستان ليکونکی چې په خپل ذهن کې څه روزي او بيا يې سره اوډي هغه طرحه ده، چې د يوه داستان د جوړښت له ارزښتمنو توکو څخه گڼل کېږي.

انگرېز ليکوال "ارنولډ بنت" يوه ښه طرحه "د داستان هرڅه" گڼي. طبيعي خبره ده، چې د هر ليکوال نړۍ ليد او ليکنه به پر هرې کاري طرحې سيوري اچوي او د هغه د ذهن تر شا پټ شوی فکر به په يو ښه ډول څرگندوي.

د طرحې ځانگړنې:

يوه ښه طرحه، بايد بشپړه او څرگنده وي، چې ليکوال د داستان ليکنې په برخه کې خپله ستونزه وپېژني. کټ-مټ د هغه مسافر په څېر چې غواړي له مشهد څخه تهران ته لاړ شي او په دې يون کې به له نيشاپور، سبزوار، شاهرود

او سمنان څخه تېر شي او په هر يوه ښارگوټي کې د يوه ځانگړي کار لپاره تم شي. څرگنده خبره ده چې د مسافرت په دوران کې، يانې د داستان ليکنې او د طرحې د پلې کولو پر وخت به کېدی شي ناټکل شوې وړې پېښې وشي. خو دا هېڅکله هم د مسافر موخه نه شي ترې هېرولای، بلکې هغه به پر لار له دغو پرتو ښارگوټو څخه تېرېږي. نو د طرحې څرگندتيا او بشپړتيا هم د يوه ښه داستان له ځانگړنو څخه گڼل کېږي.

د يوې غوره طرحې بله ځانگړنه د پېښو او خبرو اترو ترمنځ منطقي اړيکه، نظم او پيوند دی. چې په طبيعي ډول د داستان پای، د ليکوال دپام وړ پايلې سره، د لوستونکي په ذهن کې ځای ونيسي.

دغه راز لنډ داستان کله-کله ليکوال ته محدوديتونه هم زېږوي، چې د يوې پېچلې طرحې پراختيا ددې ډول داستان له حوصلې څخه وتلی کار دی. نو د لنډې کيسې (لنډ داستان) طرحه بايد زياته پېچلې نه وي.

د داستان طرحه بايد داسې جوړه شي، چې د باور لرلو اړخ يې هم رعايت شوی وي، چې د ليکوال او لوستونکي، يا لوستونکي او داستان ترمنځ اړيکه ټينگه پاتې شي. که په داستان يا طرحه کې راغلي توکي پر واقعيت ولاړ نه وي، لږ تر لږه يې د پېښېدو امکان هم بايد د باور وړ وي. په عين حال کې بايد طرحه داسې پېچلتيا ولري، چې له هماغه پيله لوستونکي وهڅوي چې داستان نور هم تعقيب کړي. که داسې نه وي، نو لوستونکی به داستان تر پايه نه لولي.

دغه راز په داستاني طرحه کې له انساني احساساتو او عاطفې، دغه راز نورو توکو څخه کار اخيستنه، چې داستان ته کشش او جذابيت ورکوي، د طرحه جوړونې له نورو ځانگړنو څخه گڼل کېږي.

د ښې طرحې له ځانگړنو څخه دا هم ده، چې طرحه بايد لږ تر لږه نوې وي. کېدی شي د يوه ځوان ليکوال ذهن ته دا ورشي، چې په اسانۍ سره يوه طرحه نه شي موندل کېدی، خو بېلابېلو ليکوالو د ډېرو کلونو په ترڅ کې له بېلابېلو طرحو څخه کار اخيستی او ورباندې يې کار کړی دی. خو په دې برخه کې بله چاره داده چې موږ بايد د موضوع بېلابېل اړخونه په پام کې ونيسو. که خپل ليدلوری پر کار واچوو او د موضوع بېلابېل اړخونه په پام کې ولرو، موږ به غوره او د باور وړ داستاني طرحې ولرو.

لنډه دا چې په طرحه کې بايد داسې يو کار وکړو، چې د لوستونکي تلوسه راوپاروو. هغه د شک او انتظار په حالت کې وساتو. په داسې حال کې لوستونکي له ځانه پوښتي چې: اخر به څه کېږي؟ دغه کار لوستونکي هڅوي چې داستان تر پايه ولولي. يو بل چل چې د طرحې د پېچلتيا لپاره کارېده. هغه د طنز مسئله ده. په داستان کې درې ډوله طنزونه وي: د موقعيت طنز، نمايشي او گفتاري طنز.

د موقعيت طنز، دهغه څه پايله ده او په هغه څه کې راڅرگندېږي، چې ظاهراً طرحه وي او واقعيت نه لري. (د هغه څه څرگندونه چې دی او بايد وي).

نمایشی طنز، هم هغه داستان گنل کېږي، چې خلك د پېښو په اړه خبرې كوي او ورباندې باوري دي. يانې د داستان شخصیتونه پرته له دې چې وپوهېږي څه ووايي، خبرې كوي. خو لوستونكي چې د پېښو په اړه ډېره احاطه او ژورتيا لري، د داستان د انسانانو د خبرو په مانا ښه پوهېږي.

گفتاري طنز، د بيان او د يوه داستاني شخصیت ترمنځ يو تضاد دی. له دغو ټكو څخه د طرحې د رښتینې كولو او پېچلې كولو لپاره كار اخيستل كېږي.

په هر حال، بايد څرگنده شي، چې ”طرح“ د يوه په زړه پورې او ښه داستان د جوړښت په برخه كې ارزښتمن رول لري، كېدې شي طرحه د يوه ښه داستان زړه نه وي، خو د هډوكو له جوړښت پرته به زړه هم ژوندی نه وي.

همدلته بايد دې ټكي ته اشاره وشي، چې تجربه لرونكي پوه او برلاسی داستان ليكونكي، هڅه كوي د داستان په جوړښت كې طرحه داسې وغزوي، چې لوستونكي د داستان د نورو اجزاوو د اړيكو شننې ته هم وخت پيدا نه كړي.

استادانه طرحه هم بشپړ جوړښت لري، هم منطقي اوج او پایلې ته رسېږي، هم يې ټوكي سره تړلي دي او هم متقابل روابط سره لري. وړاندې مو هم ورته اشاره وكړه، چې كله- كله كېدې شي د داستان ليكلو پر وخت، ليكوال په خپله طرحه كې زياتونې او كمونې وړ وگڼي. خو دا ټول د داستان د نړۍ ناټكل شوي پرمختگونه اولاسته راوړنې دي، نه د طرحې لومړنيو كړنو ته كوم گوزار.

د يوه ښه داستان طرحه، نه شي كولاى چې د داستان له ټوليز مفهوم او شخصیتونو څخه بېله شي.

د دې برخې په پای كې دا يادونه په كار ده چې، طرحه بايد ډېره تكراري، عادي موضوع، دوديزه پېښه او كليشه يي نه وي. داستاني طرحه د ”او.هنري“ ليكنه ده چې د ”داستان ليكنې هنر“ نومي كتاب كې راغلې ده. هغه د يوې غوره طرحې په باب كاري:

”يوه كارگره نجلۍ له ډېرې مودې راهيسې ناروغه ده. ورځ په ورځ ډنگرېږي، ډاكټر يې گاونډی دی، هغه يو زوړ سړی دی. يو سپين ږيری انځورگر يې هم دوست دی. دوی ټول هڅه كوي، خو د نجلۍ له ژوند څخه اميد ختلی دی. منی دی او د پېچك د ونې ژېړې پانې يوه په بلې پسې رږېږي. ناروغه نجلۍ دكت له لوړې څخه د پانو رږېږدو ته گوري او له ځان سره سوچ كوي چې د وروستۍ پانې په رږېږدو سره به هغه هم ومري.

ډاكټر وايي، ناروغ چې كوم تصور لري، د هغه له كبله به خپل ژوند له لاسه ورکړي. خو كه هغه هيله منه كړای شي، كېدې شي روغه شي.

خو په ونه كې يوازې يوه پانه پاتې ده، نجلۍ هم يقين لري، چې د هغې پانې په رږېږدو سره به ومري. د شپې مهال باد چغې وهي او توپان هم غرمبېږي. خو پانه پر خپل ځای پاتې ده او نجلۍ ته گوري. نجلۍ هم د زړه قوت مومي او د ناروغۍ ستونزې زغمي. لا يې دا رپه پایته نه ده رسېدلې، چې سپين ږيری انځورگر، په خپلو كولمو كې د

ورپېښې ستونزې له کبله مري. سپين ږيري چې وليدل باد به هغه وروستی پانه له ونې څخه راجلا کړي، نو د شپې يې زينه او څراغ راواخيست او پر دېوال يې يوه پانه انځور کړه.

دا يوه طرحه ده، چې "او.هنري" له هنرمندانه استفادې او ښکلي جوړښت څخه يې په کار اخيستو سره، د "وروستی پانې" داستان جوړ کړ.

نور ټکي

د داستان سرليک:

لکه څنگه چې هر کس او هر شی یو نوم یا سرليک لري، نو هر ادبي اثر هم باید خپله پېژندپاڼه ولري. مور د داستان نوم، د هغه پېژندپاڼه گڼلای شو، د داستان نوم باید په غور سره وټاکل شي. ځکه سرليک او نوم د لوستونکو د پام راگرځونې یو ارزښتمن لامل گڼل کېږي.

د داستان نوم، یا سرليک باید ښکلی او زړه راکښونکی وي. ددې تر څنگ لکه څنگه چې په نامستقیم ډول د داستان موضوع ته نژدې دی، باید دومره څرگند هم نه وي، چې په لومړي نظر سړي ته ټوله موضوع روښانه کړي، ځکه په دې توگه د داستان راکښون کمېږي. لوستونکي بیا داستان تر پایه نه لولي.

کېدی شي داستان ته یوازې یو توری د سرليک په توگه وټاکل شي، لکه: "مور"، یا یوه جمله لکه: "اوبه چې له چینې څخه بېلې شوې". کېدی شي د داستان نوم دوه تکراري توري وي، لکه "باران- باران" یا هم دوه غیر تکراري توري، لکه: "د حیواناتو کلا" .. داستان ته داسې نوم هم ورکولای شو، چې د پوښتنې بڼه ولري، لکه: "شعر څه دی؟".

کولای شو داستانونو ته ځینې ادبي نومونه ورکړو، لکه: "د پتنگانو ټپي وزرونه".

په ټولیز ډول، د داستان، نوم ایښوول، خپل ارزښت لري، چې د لیکوال ذوق او سلیقه هم څرگندوي.

د داستان پیام:

مور پیام د داستان لنډیز او نچور گڼلای شو. هغه څه چې لوستونکی د داستان تر لوستلو وروسته د پایلې په توگه ترگوټو کوي. طبیعي خبره ده، چې دغه مهمه مسله باید د داستان په رگ- رگ کې ځای کړای شي .

دا ښه کار نه دی، چې لیکوال د داستان په پای کې په مستقیم او ناڅاپي ډول پر خپلو لوستونکو یوه خبره وروتپي. په حقیقت کې د پیام غیر مستقیموالی د داستان له اصلي ځانگړنو څخه ده، لکه وړاندې چې ورته اشاره وشوه، باید د داستان پیام د داستان له پیله تر پایه پورې تر پام لاندې وي. نو په گرد داستان کې هره پېښه او خبرې اترې د داستان "پیام" لېرونکی دی. ښه او غوره پیام هغه دی، چې لوستونکی یې تر مطالعې وروسته ترلاسه کړي. پیام باید داسې جوت او ارزښتمن وي، چې د لوستونکو ذهن او زړه ته لار ومومي او تر ډېره حده یې بوخت وساتي.

ارزښتمن او ښه پیام هغه دی، چې د انساني او الهي مسایلو کتونکی او د لوړو ارزښتونو لېږدوونکی وي، ځکه چې په بشري قاموس کې "وخت" ډېر ارزښت لري. نو د داستان لوستونکي او لیکوال باید له وخت څخه د گټه اخیستنې چل زده کړي. هسې دې د منفي او خنثی پیامونو په لوستنې او لیکلو سره خپل وخت نه خرابوي.

کېدی شي هر داستان یو، یا څو اصلي، یو یا څو فرعي پیامونه ولري، خو یو داستان باید خامخایو "اصلي پیام" ولري. "اصلي پیام" تل جوت مطرح کېږي، چې د داستان اصلي ستن ده.

داستاني نثر:

که داستان لیکونکی غواړي له خلکو (یا خپلو لوستونکو) سره اړیکې ټینګ کړي او هغوی ته یو بریمن پیام ولېږدوي، نو باید مقابل خلك واززي، د هغوی له ژبې سره دې بلدتیا ومومي. داسې نثر دې وليکي، چې ټول ورباندې وپوهېږي، ځکه چې دغه اړیکې به په بري سره وغزول شي.

نثر، د داستان د کشش او د پیام لېږدونې لپاره له ارزښتمنو توکو څخه گڼل کېږي. د لیکوال لپاره "توري" د کار اوزار یا داسې چوکاټ دی، چې بڼه، هدف او پیام یې مل وي. دغه اسکلبټ د نثر په مرسته بشپړېدی شي.

نو توري او جملې، یا په بله وینا، نثر، ځانگړی ارزښت مومي. ځکه چې د لیکوال فکر، احساس او تخیل د همدغو تورو او جملو په مرسته لوستونو ته لېږدول کېږي. پر دې بنسټ د سوچونو او انگېرنو د بېړنۍ لېږدونې لپاره باید سمه او گټوره لار وټاکل شي. دغه لار د غوره داستاني نثر ټاکنه ده.

دا هم باید هېر نه شي، چې د داستان هره برخه، له نورو برخو سره اړیکه لري، دا د همدغو توکو پیوند او یووالی دی، چې د داستان په نوم یې یو واحد شکل رامنځته کړی دی.

پر دې بنسټ، سره له دې چې د داستان هر توکی خپل ځانگړی ځای او ارزښت لري، د داستان پر نورو جوړښتونو هم اغېز لري. که موږ د داستان یو عنصر له منځه یوسو، په داستان کې به ستره نیمگړتیا رامنځته شي.

نثر هم خپل ځای او رول لري. له بله اړخه، د هر کار د زده کړې لپاره په هره رشته کې د زده کوونکو ذوق او استعداد ته په پام سره، د استاد شاگردی کول، یوه ارزښتمنه مسله ده. په لیکوالۍ کې هم باید دغه ټکي ته زیاته پاملرنه وشي. ځوان لیکوالان باید په ویاړ سره د فن د استادانو شاگردی وکړي، چې پرمختگ یې په برخه شي.

په حقیقت کې د سترو لیکوالو د نامتو اثارو مطالعه او د هغوی د کار پر څرنگوالي غور کول، کولای شي له داستاني تکنیکونو سره زموږ بلدتیا زیاته کړي. دلته به په پرله پسې ډول د نثر څو ځانگړنې واوډو:

⊠ داستاني نثر باید ښکلی وي، ښکلي لیکل غوره دي، خو ښکلي لیکل باید نور مسایل تر شعاع لاندې ونه نیسي.

⊠ داستان لیکونکي باید د تورو په ټاکنه کې، یا هم په ټولیز ډول د داستان په نثر کې زیاتې ونه کړي، نه دې بېغوره پاتې شي، بلکې په دې برخه کې اعتدال تر ټولو غوره دی.

⊠ تورو سم او په غور سره ټاکنه ځانگړی ارزښت لري، ځکه ویلي یې دي، چې هر توری پر خپل ځای ښکلی دی.

ځ باید له زیاتو خبرو ډډه وکړئ، خبرې مو باید لنډې او اغېزناکې وي، نه اېلټې!

ځ بڼه به دا وي چې کلیشه یي جملې او تکراري توري ونه کارول شي.

ځ په داستان کې له پېچلتیا څخه ځان وساتئ.

ځ په نثر کې نوښت ډېر مهم دی، تاسې پخوانیو، زړو شویو او بې ارواوو تورو ته اړتیا نه لرئ.

ځ د داستان نثر باید سره راغونډ، ژوندی، نرم او ښکلی وي، چې لوستونکي د داستان نړۍ ته راوبولي.

ځ ساده گي، د داستاني نثر بله ارزښتمنه ځانگړنه ده.

ځ نثر په انډول دې د داستان موضوع ته هم پاملرنه وشي.

د داستان هره موضوع ځانگړي نثر ته اړتیا لري. خو باید د نثر وړتیا ته وکتل شي، چې د داستان لپاره وړ وي. دا هغه څه دي، چې د داستان لیکونکي او مقاله لیکونکي د نثر توپیر کوي.

خو، بله مسئله هم باید هېره نه شي، چې هغه زموږ په داستاني نثر کې ماته لیکنه ده. په دې برخه کې خلك بېلابېل نظرونه لري .

ځینې کسان د خبرو اترو (محاوړې) بڼه لیکل (په ماتو تورو سره) غوره گڼي. بله ډله بیا کتابي لیکنې ته ارزښت ورکوي.

خو باید یادونه وشي، چې داستاني ادبیات هم باید د ژبې له اصولو سره وفاداره وي او هم یې په ساتنه کې مرستندوی وي، چې د ادبیاتو لوړ مقام مو هماغسې اوچت پاتې شي. نو په کار ده چې توري په سم او وړ ډول وکارول شي.

کله- کله د داستان فضا داسې وي، چې د صمیمیت لپاره ماتو تورو (خبرو اترو) ته اړتیا پېښېږي. نو پردې بنسټ لیکوال دې وگوري، که داسې لیکنې ته اړتیا وه، ودې لیکي. طبیعي خبره ده چې که د داستان لپاره اړتیا وه او لیکوال هم دا وړتیا ولري، چې له محاورې څخه کار واخلي او دا لیکنه په استادانه ډول وکړای شي، نو څه خبره نه ده.

خو لکه څنگه چې ورته اشاره وشوه، د کار طبیعي بڼه هماغه په کتابي بڼه لیکل دي. بیا دې هم پاملرنه وشي، چې د شخصیتونو خبرې اترې کېدې شي د خبرو اترو په عادي بگگڼه راشي.

وروستۍ خبره همدا، چې نثر یانې د تورو ټاکنه، د جملو لنډوالی او اوږدوالی، وزن او اهنګ... چې دا په لیکوال او بېلابېلو ویندویانو پورې اړه لري.

نثر، د داستان د یوه بېل احساس او عاطفې د بار لېږدوونکی دی. چې د تورو په کارونه کې باید ورته پام وشي.

د داستان لیکونکي کار:

یو داستان لیکونکی څه کوي؟

دا هغه پوښتنه ده، چې د دې کتاب په پای کې ورته اشاره کوو او د داستان ځوان مینه وال پرېږدو، چې د دې واک (سرک) په پیل کې د پرمختګ پر لوري ګام واخلي او له خپلو تجربو یا هم ښوونکو څخه مرسته وغواړي.

یو لیکوال، داستان: "خلوېښت پوښ لرونکې بوخڅه" ګڼي. تاسو به هم لیدلي وي، چې زیاتې مېرمنې له زړو ټوټو (ټوکرانو) او اضافي کالیو څخه یوه بوخڅه جوړوي.

په یوه مانا، د داستان لیکونکي کار هم همداسې دی. هغه د یوه هنرمند په څېر، په خپل نوښت سره له هرځای څخه بېلابېل او سره پاشلي توکي ټولوي. بیا یې سره پیوندوي او یو اغېزناک واحد داستان ترې جوړوي.

د شخصیت جوړونه، خبرې اترې، ځانګړنې، پېښې او د داستان غوره واړه توکي، لیکوال هڅوي، چې له خپل چاپیریال څخه د منل شوي اغېز په رڼا کې پنځونه (تخلیق) وکړي.

نو د داستان لیکونکي د کار ظرافت دا دی، چې دغه پیوندونه باید ډېر ظریف، دقیق او ښکلي وي، چې لوستونکي ورباندې ونه پوهېږي.

مور، په دې ټولګه کې هڅه وکړه، چې هغه سترې داستاني ټوټې تاسو ته درېالی کړو.

اوس د دې وخت را رسېدلی، چې تاسې لاس په کار شئ. "ستن و تار" یا "د مطالعې تار" راواخلئ او د "داستان بوخڅه" وګنډئ.

الحمد لله

د ژباړې نېټه

1382/مرغومی/27/26 مه

کابل- خیرخانه مېنه، د ژمي سره شپه

12 بجې

اعترافات يا داستاني شرحه

اعترافات هم په نامحسوس ډول له رمان سره تړاو لري. اکثره د حال د شرحې ليکونکو هڅه کړې، چې د داستاني خوځښت تر اغېزې لاندې يوازې د خپل ژوند تجربې او پېښې غوره وگڼي، چې په پايله کې يوه بشپړ سرمشقي جوړښت ته لار پرانيزي.

پر دې بنسټ ويلي شو: کله چې يو ليکوال د خپل ژوند پېښې او ځانگړنې ليکي، نو ليکنو ته يې اتوبيوگرافي وايي. دغه غيرداستاني ادبي شکل له داستاني عناصرو څخه برخمن دی، چې ډېر به په زړه پوری هم وي. خو مادام، بيا داسې ليکنه داستان نه گڼي، چې ليکوال يې تر ډېره کچه پر تمثيل تکیه کوي.

اوس که ليکوال د واقعيت له ستايلو لږ وړاندې گام کښېږدي او يوازې هغه تجربې يا پېښې غوره کړي، چې د هغه له شخص څخه يوه څېره او شخصيت جوړ کړي، يوه سوچ او لېوالتيا ته يو جوړښت ورپه برخه کړي، يانې له واقعيت څخه لږ وړاندې لار شي، نو دغې داستاني بڼې ته "اعتراف" وايي.

ويل کېږي چې د دې ډول (بڼې) نوښتگر قدیس اگوستين (354_430) دی. ژان ژاک روسو هم د دغه ډول داستاني قالب يوه بڼه رامنځته کړې ده.

تر روسو وروسته رمان او اعتراف سره راوڼگارل شول او په پايله کې داستاني اتوبيوگرافي رامنځته شوه.

داستاني ژوندليک هم له همدغو ډولونو څخه يو دی. خو توپير يې دا دی، چې ليکوال يې له تجربو، يا هم د خپل ژوند له پېښو څخه د گټه اخيستنې پرځای، بل کس د خپلې ليکنې د سرچينې په توگه ټاکي.

نو اعترافات يا داستاني شرحه، د انسان دروني احساساتو او فکرونو ته ځير ده. خو د منځپانگې له مخې تر ډېره ځايه فکري او نظري مسايلو ته لاس غزوي.

زياتره اعترافونه نظري او فکري مسايلو ته د ليکوال د لېوالتيا او خوښې له کبله په يوه مذهبي، سياسي او هنري زمينه کې رامنځته کېږي.

منيپوسي طنز:

زيات داستانونه، د گاليور د يونليک کتابونه او د جانانان سويفت ليکنې په داستان کې شمېري، خو رمان ورته وايي .

څرگنده خبره ده چې د گالپور سفرونه يو ډول اعترافونه يا رمانس هم گڼلای شو. په دې توگه بايد چې دغه ډول داستانونه، په ځانگړې توگه د ولټر په قلم کاندید شوې ليکنې، د داستان يو مستقل شکل وگڼو.

دغه ډول داستانونو ته يې د منيپوسي طنز نوم ورکړی دی. د نومولو وجه يې هم دا گڼي، چې د دې بڼې نوښتگر يو يونانی ليکوال (منيپوس) دی. د هغه اثار پاته نه دي، خو شاگردان يې د هغه د کار بڼه تر اوسه روانه او ژوندۍ ساتلې ده. منيپوسي طنز، د انسان د ځان په پرتله د هغه ذهني لېوالتيا څېړي .

له اعترافاتو سره يې توپير دا دی، چې د مجردو فکرونو او نظرونو په څرگندولو لاس پورې کوي. خو د شخصيت جوړونې له اړخه يې کار له رمان سره توپير لري. په منيپوس طنز کې د چلند له مخې شخصيتونه ټاکل کېږي. شخصيتونه دوديز انسانان او د زمان و مکان محصول نه دي، بلکې ويندويان دي. ځانگړی دريځ او تگلاره لري. په بله مانا رمان ليکونکی شر، حماقت، تعصب او ځورونه د ټولنيزې ناروغۍ په توگه راپېژني. په داسې حال کې چې د منيپوسي طنز ليکوال، دا د انسانانو خپله ناروغي او ناپوهي گڼي.

رمان ليکونکی خپله ژورتيا او شته د انساني اړيکو د تجزيې او تحليل له لارې څرگندوي. په داسې حال کې چې د منيپوسي طنز ليکوال يوازې له معقولو مضامينو او د مسايلو له متفکرانه کتنې سره سر و کار لري او په نظري بحثونو سره خپل اغېز زياتوي.

په داستان کې د شخصیت عنصر

شخصیت هغو کسانو ته ویل کېږي، چې په داستان، نندارلیک او... کې د لیکوال د ذهن زېږنده وي. په دې پیدایښت کې لیکوال کولای شي په ازادانه توګه عمل وکړي. شخصیت ته "کرکټر" هم وایي. په پښتو کې ورته "اتل" قهرمان" هم ویلای شو.

په داستان کې شخصیت ډېر ارزښت لري او د داستان له ارزښتمنو او مهمو عناصرو څخه ګڼل کېږي. مور وویل چې داستان لیکونکی، د عمل دا ازادي لري، چې په خپله خوښه اتل، یا اتلان وټاکي. طبیعي خبره ده، چې د لیکوال له خوا دا اتلان له هغو کسانو څخه ټاکل کېږي، چې په ورځني ژوند کې ورسره مخ دی.

تېر وخت به لیکوالو په خپلو داستانونو کې د عجیبه او هېښوونکو اتلانو په اړه کیسې کولې او ډېر حیرانوونکي کارونه به یې ورپورې تړل.

خو اوس په دې باور دي، چې شخصیتونه باید پر خپلو ټولو پېچلتیاوو سربېره رښتیني وي، یا هم لږ ترلږه رښتیني وېرېښي. یانې لوستونکي باید دغه اتلان له ویناوو او کارونو سره یوځای ومني. د داستان د نورو عناصرو په پرتله شخصیتونه ډېره تلوسه راپاروي او د باور لامل ګرځي. بیا تر څېړنې او تجزیې لاندې نیول کېږي. په یوه مانا د داستان د عناصرو ژوندي پاتېدو یو غوره والی هماغه شخصیتونه دي، چې د داستان په بهیر کې ورسره مخ شوي او روږدي شوي یو.

پر همدې بنسټ ویلای شو، چې شخصیتونه باید لوستونکو ته معقول، د باور او منلو وړ وي، چې لوستونکي په منطقي او بشپړ باور سره د پام وړ پېښه تعقیب کړي او د داستان پیام ترلاسه کړي، ترې خوند او پند واخلي.

یونانیان، شخصیت هماغه برخلیک (سرنوشت) ګڼي، دغه راز "هنري جیمز" بیا باوري دی، چې شخصیت هماغه د پېښې ټاکونکی او پېښه د شخصیت پرانیستونکی دی.

یو ژوندی او ښه شخصیت باید درېیو لاملونو ته وفاداره وي:

الف: په خبرو او عمل کې ثبات او پایښت:- د پام وړ شخصیت باید د داستان تر پایه پورې ثابت پاتې شي. (په کارونو او ویناوو کې) نه دا چې هره شیبېبه یو کار وکړي او یو څه ووايي. البته شخصیت کولای شي خپله وینا او عمل بدل کړي. په دې شرط چې لیکوال د خپلو اتلانو د بدلون لپاره قانع کوونکي دلیلونه ولري.

ب: د چلند د بدلون او دوام لپاره د معقولې انګېزې لرل:- په دې مانا چې لیکوال باید د خپلو اتلانو د ټولو ویناوو او عملونو لپاره ټینګ دلیلونه ولري. ډېر منطقي او قانع کوونکي دلیلونه.

البته وړ نه ده چې لیکوال دې هره شېبه د اتلانو د ادلون بدلون له کبله لوستونکو ته څه ووایي. خو دا د هر لوستونکي طبیعي حق دی، چې لږ تر لږه د پېښې په پای کې د اتلانو د چلندونو د بدلون علت ځان ته څرگند کړي.

ج: رښتیني او منطقي اوسېدل: - داستاني شخصیتونه باید رښتیني او منطقي وي. لوستونکي باید دا احساس ترلاسه کړي، چې دغه شخصیتونه د ژوند په عادي پېښو کې هم لټولای شي. نو شخصیت باید د تقوا مجسمه، یا د پستی او پلیدی ښکارندوی نه وي. لوستونکی باید د داستان اتل ومني، چې د هغه او داستان ترمنځ اړیکه ټینګه کړي، په همدې توګه شخصیت باید له ناممکنو خصلتونو څخه یو ترکیب شوی توکی وي. شخصیت باید رنگین او ژوندی وي. د شخصیت جوړونې لپاره کولای شو، د لیکوال له خوا له مستقیمې څرګندونې یا هم د شخصیت له څرګندې ارایې څخه مرسته وغواړو، یا دا چې د شخصیت له لږې څرګندونې او شرحې څخه ګټه پورته کړو.

د یوه شخصیت د پېژندنې تر ټولو غوره لار خبرې اترې، حرکت او پوهونه ده. طبیعي خبره ده چې لیکوال باید خبرې ونه کړي او څه ونه وایي، بلکې باید هرڅه څرګند کړي، شخصیت هم د خپلې وینا او چلند په مرسته ځان راپېژني. که له داستان څخه کوم شخصیت لیرې کوو، باید چې د داستان جوړښت ته زیان ونه رسېږي. شخصیت زېروونکی دی، باید چې داستان ته را وارد نه شي، پوهېږو چې په داستان کې فرعي شخصیت یا شخصیتونه هم شته. فرعي شخصیتونه یو مخ لري، چې تر پایه نه بدلېږي، یوه یا دوې ځانګړنې لري، په بېره راڅرګندېږي، د دوی کار د اصلي شخصیتونو یا اتلانو څرګندتیا او رنگینول دي.

په طبیعي ډول، هر شخصیت په یوه مکان او وخت کې ژوند کوي، دغه ټکی هم د هغه شخصیت پر خوی، فکر او چلند اغېز اچوي، چې داستان لیکونکی یې باید هېر نه کړي. شخصیتونه په دوو ډلو وېشل شوي دي: تم شوي شخصیتونه او ګرځنده شخصیتونه.

تم شوي شخصیتونه: هغه شخصیتونه دي، چې بدلون نه مني، یا هم لږ بدلون مومي، په دې مانا چې د داستان په پای کې هماغه وي، چې په پیل کې وو.

ګرځنده شخصیت: هغه شخصیت دی، چې په داستان کې په پرله پسې ډول د بدلون په حال کې وي. دغه بدلونونه کېدی شي برسېرن، یا ژور، محدود او پراخ وي.

د دې ټکي یادونه هم ضروري ده، چې په هر داستان کې باید د شخصیتونو د بدلون هیله ونه لرو، ځکه لنډ داستانونه، د شخصیتونو د دغسې بدلون لپاره وخت او حوصله نه لري.

لیکوال له څو لارو کولای شي د اتلانو ځانګړنې او کارونه مطرح کړي: د نوم په وسیله، د ستاینې او تشریح په مرسته، د خبرو اترو یا هم عمل په واسطه. د اتل نوم د هغه د ځانګړنو د پېژندنې لپاره یوه کیلي ده، چې تر یوه حده څرګندوي، دا اتل د کوم ځای دی او یا هم په کوم مذهب پورې اړه لري.

داستاني شخصیتونه د ستاینې او تشریح له لارې هم څرگندولای شو. لیکوال کولای شي د حال په څرگندولو سره، چې اتلان څوک دي، د کوم ځای دي، ظاهري چاپیریال یې څنگه دی، د اتل په څرگندونې لاس پورې کړي . درېیمه لار، عملي یا نمایشي چلند دی. څرگنده خبره ده، چې اتلان، کله چې له پېښې سره مخ کېږي، په ځانگړو موقعیتونو کې د ځانگړو غبرگونونو په ښوولو سره ځان ښيي.

په پای کې باید ووايو چې کولای شو د شخصیتونو د فکرونو او خبرو اترو له لارې، یا هم د نورو د قضاوت له مخې د اتلانو د پېژندنې پر لوري گام واخلو.

په داستان کې د منلو او بریو کچه د لیکوال په مهارتونو او تکنیکونو پورې اړه لري، که موږ وغواړو چې د یوه داستان په شخصیت جوړونې لاس پورې کړو، لومړنۍ پوښتنه چې باید له ځانه یې وکړو، دا ده چې دا داستان د چا پېښه ده؟ او نورې پوښتنې: د اصلي او فرعي شخصیتونو ترمنځ اړیکه، د هغوی د توپیر او ورته والي حدود، د غه راز د شخصیتونو د پوهېدنې وړتیا، د هغوی د کارونو د انگېزو او د کارونو معقولوالی. ایا شخصیتونه په ټولیز ډول توانېدلي چې په لوستونکو کې همدردی او (ذات خوښونه) وهڅوي؟ او دا ډول نورې پوښتنې...

د پای خبره دا چې زموږ په نظر، شخصیت جوړونه باید داسې وشي، چې ښوونیز اړخونه هم ولري. یا په بله وینا د هغو اتلانو په جوړولو لاس پورې کړي، چې وینا او چلند یې پند لرونکي وي او لوستونکي باید ښو او نېکو کارونو ته وهڅوي.

**Get more e-books from www.ketabton.com
Ketabton.com: The Digital Library**